

ISSZIK ROVÁSFELIRATA

1970 tavaszán az Alma-Atától (Almati) 50 kilométerre keletre fekvő Isszik városánál a Kazahsztáni Tudományos Akadémia Kamal Akisev által vezetett régészei egy szaka-kori, úgynevezett királyi kurgánt tártak fel. A benne talált elhunyt öltözékét tetőtől-talpig 4800 arany díszítmény borította, amiért később „Arany Embernek” nevezték el. Sírmellékletként szkíta állatábrázolású arany díszek, aranymarkolatú kard, díszes agyag és bronz edények is voltak. A leletek korát a Kr. e. 6–5. századnak határozták meg. Az egyik ezüst csésze, inkább tálka, domború oldalán titokzatos kétsoros rovásfelirat is látható:¹

Nem is foglalkoznék most mással, mint ezzel a török irodalomban csak Akisev tálként emlegetett ivóedény feliratával, hiszen a páratlan sírlelet régészeti, kultúrtörténeti jelentőségéről számos tudományos publikáció olvasható.

Csak a 6. századtól ismert közép-ázsiai türk (orosz elnevezése turk) nyelvterület utódai a 2600 éves írásleletet „proto-türk” nyelvemléknek igyekeztek beállítani, s a világ elé tárni. A felirat és a török ábécé paleografiai (írás-történeti) elemzéséről As Amanjolov írt tanulmányt,² amit én is felhasználok. A felirat megfejtését *nála is*, elsősorban a türk öntudat motiválta, de legalább ismertetett még további tíz török nyelvű átírást, tízféleképpen is hangzanak! A legképtelenebb talán Rjabcsikov szláv–ind–minoszi–türk vegyes nyelvű olvasata. („mese ló; be, be, dühbe; törekvés. Tűz, az ég felé; fordulni és fordulni; ez tűz / felső ég, azaz töredékes jelentések a napfény lóról.)

A szerző 2003. évi fordítása törökül: „*Aya, saña oçuq! „Idősebb testvér ez a kandalló (?) neked szól! Bez, COK! Bogun içrâ [r?] Azuq...i. Idegen térdelj! Az utódoknak étel kell!*”

Tanulmányában bemutatja a korai mediterrán ábécék (föníciai, arámi, dél-szemita), és az ótörök Orhon, Jenyiszej és Talas rovásjelek közötti hangzásbeli hasonlóságokat. Anélkül, hogy a továbbiakba belemerülnék (lásd ott), azt hiszem elfogadhatatlan térben és időben is, az ó-türk rovásírás ily múltba való visszavetítése. A törökség 6–8. századnál nem korábbi ismert, orhon–jenyiszeji rovásjelével való rokonítása! (Csak megjegyzem, hogy az általam ismertetett felső-Jenyiszej, Minuszinszk, Iszfar, Acsiktas/Talas feliratok magyar nyelvűek!)³ Írásában más szerzők: orosz, cirill, iráni, vegyes nyelvű olvasatai is megtalálhatók és az is, aki szerint nem fordítható.

A 22 szerző között két magyar is van:

Hámori Ferenc olvasata:⁽⁴⁾

Igyál [ISZ] igen (pl.) [uk] tiszteletére [tiszt] A [-nak] erényes [eréj (ek)] -women [No] – (a) queen [asszoñ], (a) víz [neve] isten [ős-atya]. Csak [Csak] a [ra] (a) egészség / teljesség [egész-ség] (a) társadalmi / közösségi [társaság] mi [uk] inni [ISZ]. Azaz magyarul:

„*Eréj (es) nő asszonynak iszátok tiszte (let) ére (az) ős-atya vizét. Csak egy társaság jó egészségére iszunk.*” Meg is jegyzi, „hogy a 2500 év után a rekonstruált magyar fordítás szinte túl modern és túl nyelvtanilag tökéletes. Ez az eredmény nagyon váratlan”...

1. en.wikipedia.org/wiki/Issyk_inscription

2. As Amanjolov: *Proto-török rúnaszerű felirat ezüst poháron.* (Issyk felirat)

<http://s155239215.onlinehome.us/turkic/31Alphabet/Amanjolov/AmanjolovIssykInscriptionEn.htm>

3. Delibeli József: *Közép-ázsiai rovásfelirataink.* www.leventevezet.extra.hu/Kozep_azsiai_rovasaink.pdf (2018)

4. http://s155239215.onlinehome.us/turkic/30_Writing/IssykInscription/HamoriFIssyk_CupEn.htm

Harmatta János a feliratban a kusánok khotáni szaka dialektusát azonosította:⁽⁴⁾

za (m) -ri ko-la (m) mi (m) -vam vam-va pa-zam pa-na de-ka mi (m) -ri-to // ña-ka mi pa-zam vam-va va-za (m) -na vam. „Az edénynek szőlőbort kell tárolnia, főtt ételt kell hozzá tennie a halandóhoz, majd főtt friss vajra kell adnia.”

Megjegyzem török részről kemény bírálattal is illették. »A felirat olvasása során nem magyarázza meg azokat az orhon–jenyiszeji betűket, amelyek a Kharosthiból hiányoznak. [...] A Harmatta által használt félreismert *hotan nyelv*, amelyet a szaka ismeretlen nyelvének feltételez, aláássa olvasatának hitelességét.« Z. G. Hasanov: „Feltételezhető, hogy J. Harmatta megérti, hogy a *Hotan* név a *Hatyn/Hatan* „királynő” kifejezés *allofoniája* az ókori török titulusokban [...] a Tarim medence török nyelvének társítása a szaka nyelvvel ostobaság.”⁵

Tudomásom van további két magyar próbálkozásról:

Oláh Imre Jenő olvasata:⁶

E R J E S U R V T I K N D
R D I S Z N T I N K N C S N A K J R A V I S A K T S Z T T V
R T I J O B R S Z T V Z T L N K T V K J F S Z T V É N Ő V É R E B L N K.

Azaz: „Örjes Úr vóti kende: Én Érdiszentinek erre az ivó poharába vések, aki itt ezt teszek: Eretem így ebbe vágom, véretem ebbe bele teszem, ezzel ezt a poharat én elé ennek teszem, ki erre föl ezt (engem) elvesz ő vérebelinek. (Azaz kiüssza a csésze tartalmát.)”

Csaba vezér írását így adja meg:⁷

I R I J A S Z a N Y a N N A K I S Z a T a G C s A K T i S Z T i R e S Z a T o B a J ó ö Z S a T a F i S Z é T C s A K T a R s - Z S á G
J ó É G B e C s A K.

Mai nyelven ez így szól: „Erély asszonyok isszátok csak tiszteletére szátokba jó ős atya vizét csak tartsák jó égbe csak.” Úgy is mondhatnánk, hogy emeljük poharunkat erély asszonyra.⁷

*

No, de térjünk vissza a rovásfelirat problémáira, melyet Hasanov így foglalt össze:⁵

„Ezek a fordítások (mármint a felsoroltak) nagyon különböznek egymástól. Különösen a következő kérdések vitatottak:

- 1). Hol legyen a téglalap alakú ideogramma, balról vagy jobbról.
- 2). A felirat iránya.
- 3). A betűk száma a feliratban (gyanús magánhangzók hozzáadásával a kutatók növelik a betűk számát).
- 4). A felirat betűinek fonetikája.

(Mindezekre majd nekem is válaszolnom kell a későbbiek során!)

A fenti kérdések egyike sem jutott konszenzusra... a javasolt verziókat a tudományos közösségek mindeddig nem fogadták el. A nézeteltéréseket különféle okok okozzák. Az iráni fordítás esetén egyik ok a fonémák önkényes hozzáadása lehet. Pl., míg a felirat 25 betűből áll, J. Harmatta római ábécében írta le 67 betűvel. Más szavakkal, önkényesen 42 új betűt adott hozzá a fordításhoz. [...] A török fordítások esetén az ok az orhon–jenyiszeji forgatókönyv és a középkori török nyelv szabályainak követése lehet, míg az Isszik-i egy sokkal régebbi nyelv példája. Ezt figyelembe véve fel kell ismerni, hogy... a felirat olvasásának problémája továbbra is fennáll, és további kutatást igényel. A felirat olyan betűkkel készült, amelyek nagyon közel állnak az orhon–jenyiszeji és a Talas írások betűihez.”

Nos, akkor nincs is más feladatom, mint Hasanov megállapítását követve, a „Közép-ázsiai rovásfelirataink” című írásom betűkészletével (amely tulajdonképpen a kelet-európai feliratok alapján összeállított *ómagyar rovásjelek* hangjaitól csak a X (b), a ' ' (i/j), a X, M (g) és ǰ (ʒs) rováshangokkal bővebb), kíséreljem meg az Isszik felirat magyar nyelvű olvasását. A továbbiak során ezekre a rovásjelekre külön nem is hivatkozom, és nem is igazolom őket.

5. http://s155239215.onlinehome.us/turkic/30_Writing/IssykIncription/HasanovZ2015IssykIncriptionEn.htm

6. Oláh Imre Jenő: *Két hun nyelvemlék*. Chicago, 2005.

7. <http://magyarmegmaradasert.hu/Kiletunk/anyanyelvunk/item/2890-elhallgatott-nyelvemlekeink>

A felső felirat (f-f) balról-jobbra (b-j) a 7. C N-betű alakját követve. A tíz karakter *ómagyar* rovásjelei, szabályai és jelölése, az *Átírt ómagyar Don-rovások 1. rész.* (Delibeli, 2022, 3. old) alapján.⁹

- A hiányosnak látszó 1. jelnél a török fordítók elsősorban a türk -q- jelre gondolhattak. Viszont, ha kiegészítjük a baloldalát, akkor a középben lévő mellékjellel egy nagyon is jól érthető *ómagyar* 'N' karaktert, a $\text{h} + \text{h}$ (${}^2\text{K}^3\text{-SZ}$) betűsört kapjuk meg. Lásd i. m. D 13. Majak-10 felirat felső sorának 13. jegyét. (A karaktert többen a -r- jeleként értelmezték.)
- A 2. és 4. szólónak látszó a tükrözött h (i/ü³), vagyis az $\text{h} + \text{h}$ ($\text{I}\ddot{\text{U}}^3\text{-SZ}$) ligatúra.
- A 3. karaktert Vékony Gábor: D 7. felíratra adott levezetése [*s/š jele a türk -ič, č, illetve a székely zs jel rokona, közöttük világos leszármazási kapcsolat áll fenn.*] alapján, a fejre állított ($\text{cs}^* = \text{sz-cs}^* \sim (\text{sz-cs})$ összerovásának fogadom el, (i. m. 2. része). Fővonala most nem (sz), hanem C (n) vagy (²l) alakú. Behelyettesítve az (²l-²cs) és az (N-²CS) közül választhatunk. (Később a D 14. Majak-11 felíratnál igazolódott, hogy a (cs) jel is felbontható, akár (²l³-sz-²l) ligatúraként is.)⁹
- Az 5. és 8. rovásjel ha szóló akkor a h ¹K betű. Helytálló lehet a hosszabb alsó jellel a $\text{h} + \text{h}$ (¹K-SZ) betűsor vagy a $\text{h} + \text{h}$ (¹j³-sz)-sz jelsor is.
- A 6. jegy karakter rajza kérdéses, hogy azt a zárt N alakúnak, vagy „széttagoltnak” kell-e értelmezni? Átlója és a jobb oldala C (n) alakú, bal szára alatt érintően egy másik ¹R betű is van. Legjobb lesz ha mindkét lehetőségre gondolunk. A zárt N (¹r-¹k) ligatúrát módosítják az ívelt mellékjelek (¹r-¹k-n*-n). Az alsó h (¹r) jel is a sorba illesztve, az általános (¹r-¹r-¹k-n*-n) jelsort kapjuk meg, ahol az -n*- az N³ vagy az E/O betűt jelenti, a második -r- az alsó. A két szövegértő betűsor az (¹R-¹R-¹K-N³-N) és az (¹R-¹R-¹K-E/O-N). Széttagoltként az:
 $\text{h} + \text{h} + \text{h} + \text{h} + \text{h} + \text{C}^* + \text{C}$ (SZ-¹R-¹R-¹K-N*-N) betűsört kellene hangzósítanunk.
- A 7. az C N vagy (²L betű közül a szövegértelelem alapján kell majd választani.
- A 9. jel az előző tükröképe, a kéthangú E/O vagy a tükrözött N³ betű.
- A 10. jel 'C' alakjában az $\text{C} + \text{h}$ (n-¹j) jelsor ismerhető fel. A -j- szára és mellékjele is n-re hajlítva az (N-¹J-N) összerovása.

A változatok alapján két betűsor is előállhat, az egyik **a).** változat:

(²K³-SZ) ($\text{I}\ddot{\text{U}}^3\text{-SZ}$) (N-²CS) ($\text{I}\ddot{\text{U}}^3\text{-SZ}$) ¹K (¹R-¹R-¹K-N³-N) N ¹K E/O (N-¹J-N)
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Az egy- és kéthangú egy-szótagú gyökhangok hangzósítva:

Ki üSZ SZo/Iá öN/CS SZi/Ia Ká/Rá/Ra Ki/N iN/eN Ki É/Ne áJ/oN

Mai nyelvünk szerinti

a). változat: **Ki ülsz szóljál önts, szívja kárára kint, innen ki élne álljon!**

A másik **b).** sori betűsor:

(²K³-SZ) ($\text{I}\ddot{\text{U}}^3\text{-SZ}$) (N-²CS) ($\text{I}\ddot{\text{U}}^3\text{-SZ}$) (¹K-SZ) (¹R-¹R-¹K-E/O-N) N (¹K-SZ) E/O (N-¹J-N)
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Az egy- és kéthangú egy-szótagú gyökhangok hangzósítva:

SZo/K/SZ Io iN/CSe éSZ áI Ki SZo/Ra Ri Ki/É No Ne/Ki oSZ E/Ne áJ/oN

Mai nyelvünk szerinti

b). változat: **Szoksz jót intsen ész, állj ki szóra rí kié, no neki ossz, ellne álljon!** (mármint innen)

A magyar nyelvre jellemzően ugyanazon szónak többféle „érteménye” [Cz-F] is lehet, nem beszélve a kéthangú gyökhangok által hangosított szöveg- és szóváltozatokról.

Magyarázatul a Cz-F szótárból:¹⁰

- J Legrokonabb az i önhangzóval, igen gyakran j-vé változik (kériük, kérjük). Rokon továbbá a h és v hangzóval is, melyekkel együtt fűvó vagy lehelő lágy betűnek, félhangzónak is neveztetik.
- SZÍ (1) Áth. ragozva: par.: szívj, szíj vagy szíjj. A szívja felsz. mód t. ragozás. Rokon vele az ISZ (3) elvont gyöke.
- NO indulatszó. 2). Néha egyszerű felszólításul szolgál.

9. A *Cím* (Delibeli, évszám) megjelölés a (<https://www.magyarostortenet.gportal.hu>) Weblapon található írásom.

10. Czuczor Gábor – Fogarasi János: *A magyar nyelv értelmező szótára I–IV.* Pest, 1862–1874. Rövi.: Cz-F

- ISZIK (i-sz-ik) k. (középigé) és néha átható is. Gyökéül egyedül az i tekinthető, melynek tiszta származéka i-ik. Jelenben sz nyomosító hangot vesz fel i-sz-ik. Esetünkben iSZ/Ia ~ iSZja ~ issza ~ **igya**. Horváth István:¹¹ Az igékben a' j sziszegő vagy fogbetűhöz jövéen, mindig azon betűre változik, a' melyhez járul, p. o. olvassa, e' helyett olvasja." Az **állj ki szóra**, távozz értelmű.

Mindenesetre a tálka feliratából kitűnik, hogy az nem egy finom, különleges nedű, hanem egy kint okozó ártó (mérgező) ital kínálására való, amiről az ki élni szeretne, jobb ha lemarad!

Próbáljuk ki, hogy az előbbi felső sor két **a).** és **b).** karakterei értelmezhető-e az ellenkező irányból (**j-b**) jobbról-balra?

Ha igen, nincs más feladatunk, mint az előző karaktereket tükrözöttként kezelve (visszafelé) értelmezzük. Határozzuk meg az új feliratirány jeleit:

- Az 1. jel a 10. általános $[N^*-1J^3-N^*]$ karakter alapján akár négyféle változatot is jelenthet. Megfelel az $(E/O-1J^3-N^3)$ és a (N^3-1J^3-E/O) betűsor.
- A 2. jel az $\succ N$ betű.
- A 3. és 6. jel, az előző **a).** felirat 5. és 8. szóló $\uparrow [1k]$ jele most a $1K^3$ betűt jelenti. A **b).** sori 5. és 8. $[1k-sz]$ karakter tükörképe pedig az $(1R-1K^3)$.
- A 4. jel a 7. fordítottja, értő az N^3 betűjel.
- Az 5. jel esetén a 6. két változatát kell most visszafelé sorolni, az **a).** $[1R-1R-1K-N^3-N]$ most $N + \setminus + (+ \uparrow + \subset (N^3-1K^3-N^3-SZ-1R^3)$, a **b).** $[1R-1R-1K-E/O-N]$ pedig az $(N^3-1K^3-E/O-SZ-1R^3)$.
- A 7. és 9. jel a közép-ázsiai betűkészletből könnyen azonosítható Υ (I/Ü) kéthangú önhangzó. *Közép-ázsiai rovásaink* (Delibeli, 2018, átdolgozandó)
- A 8. jegy a 3. jel tükörképe az (N^3-2CS) összevonása.
- A 10. az 1. jel pedig a $[2K^3-SZ]$ fordítottja, az $(SZ-2K)$.

A felső felirat (**f-f**) két lehetséges betűsora (**j-b**) jobbról-balra:

$$(E/O-1J^3-N^3) N \ 1K^3 N^3 (N^3-1K^3-E/O-SZ-1R^3) 1K^3 I/\ddot{U} (N^3-2CS) I/\ddot{U} (SZ-2K)$$

1   2   3   4   5   6   7   8   9   10

Az egy- és kéthangú egy-szótagú gyökhangok hangzósítva:

E Jo iN/eN Ki/N Ro/SZ/É Ki/Ne/K Io öN/CS I/SZa Ki

Mai nyelvünk szerinti

a). változat: **El jó innen kín rosszé, kinek jó önts, igya ki!**

A másik változat betűsora:

$$(N^3-1J^3-E/O) N (1R-1K^3) N^3 (N^3-1K^3-E/O-SZ-1R^3) (1R-1K^3) I/\ddot{U} (N^3-2CS) I/\ddot{U} (SZ-2K)$$

1   2   3   4   5   6   7   8   9   10

Az egy- és kéthangú egy-szótagú gyökhangok hangzósítva:

iN/Já E/Né Rá uK/oN iSZ/O Ki/N uR Rá oK I CSi/N Ü SZö/Kö

Mai nyelvünk szerinti

b). Inná enné rá ukkon, iszol kint úr, rá ok ily csíny, ő szökő!

Ez a felirat is az eddigieket erősíti, hogy a tálka nem egy kedvelt, finom ital megkóstolására való!

Az I/SZa az isz ige felszólító m. tárgyias r. 3. sz. **igya**, az iN/Já felt. mód. t. r. 3. sz. **inná**. Az iSZ/O jelen idő 2. sz. **iszol**. (Magyar igeragozó)

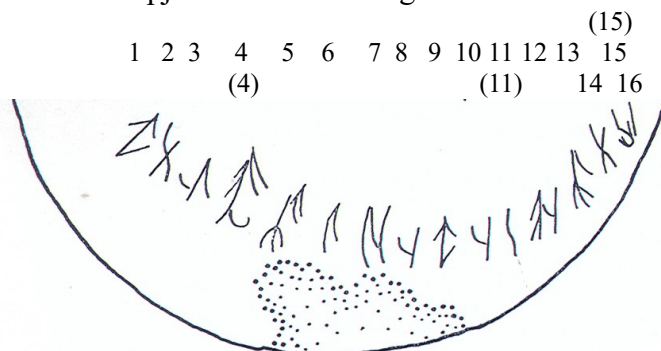
A Cz-F alapján:

- UKKON (ukkon v. ukonpohár) Áldomásívás, áldomást ívón.
- A HB alapján: Io ~ **jó**, ál ~ ája ~ **állja**. (Dr. Gyárfás Ágnes: *A halotti beszéd mondattana*. MBE Miskolc, 2010.
- CSÍN (1) vagy CSÍNY fn. Pajkos, ravasz, kártékony, bosszantó cselekedet. Az ny az n hang lágyított módosulata.
- ILY (i-ly, régiesen ely, mutató névmás, mely a tárgy közelségére vonatkozik.
- Ü (1) Némely tájszókás ő helyett használja.

¹¹ Horvát István: *Kérdézősködő Magyar nyelvmester*, Pesten 1833. 18.

Az **alsó-1** (zárójel nélküli) **felirat** (**a-1/f**) számozott karakterei balról-jobbra (**b-j**):

Amanjolov és Akisev átírásában is vannak lényeges alakí eltérések. A továbbiakban az utóbbi szerző kivágott és vízszintesre állított feliratsorát használom,⁸ mert annak rovásait a fotók alapján is csak három esetben kell korrigálni. Zárójel nélkül adom meg a karakterek sorszámát, zárójelbe azokat tettem, amelyeket a fotó alapján határoztam meg.

A felső feliratból már ismertek: a 6. (N⁻¹J-N) és a 8., 10. (I^Ü³-SZ) kettős önhangok. A többi zárójel nélkülit meg kell határoznunk:

- Az 1. karakter alsó mellékjele hosszabb, mint a 9.-iké, így ez az $\uparrow + \downarrow + \vee$ (¹m-(sz-¹j*-sz) ~ (¹M-¹J-SZ) betűsora lesz, az első -sz- kiesik, a 9. pedig az (¹M-¹J), fővonaluk közös.
- A 2. X (²d) alakú jel bal szára az ősi -s- alakú 'j' (¹k³) jellel a (¹k³-²d) jelsor. (A -k- a Don feliratok ligatúráinak [ʃ (¹k-i/ü), ʃ (¹k-ü-²d), ʃ (¹k-t), ʃ (¹k-a/á vagy ¹k-a/á-r)] gyakori jele.)⁹ A „jobb szárú” álló (sz) jellel a betűk összevonása (¹K³-²D-SZ). (Szándékosan nem a ʃ alakkal helyettesítettem, de erre még visszatérek.)
- A 3. jegy alsó harmadához (felülről nézve) egy enyhébb ívű (n³) jel csatlakozik a $\uparrow + \downarrow$ (¹j-n) karakter fővonalához, együtt az (N³-¹J-N) összevonása, a -j- mellékvonala is (n) alakú. Először arra gondoltam, hogy talán a domború felületen látszanak csalókan íveltnek, de a további jelek is így láthatók.
- A 4. karakter kezdő oldala mindkét szerzőnél úgy néz ki, mintha a $\uparrow + \downarrow$ (¹b³-sz)-²l³ vagy a (¹b³-sz)-n³ összevonása lenne, az -sz- a fővonalban „elveszik.” Tetejére az egy pontból kiinduló (¹j-n) vagy (¹j-n-n) karakter van ültetve, (két -j- egy pontból kétséges). A hátsó alsó ívrész tartozhatna az $\downarrow$ (²j/²l) jelhez, de inkább a különálló felülről nézett $\cup$ (e/o) jelet jelentheti. Összevonásukból többféle értelmű betűsor is kijöhet. A (¹B³-²L³-¹J-N-N-E/O) összerovást fogadom el.
- Az 5. jel baloldali (n-²cs) részét már ismerjük. Rá (utólag?) az előre dőlő 'f' alakzat van ültetve, ami az sz/¹j-n*-¹b-n*/ kapcsolata, két ívelt mellékjeles sz/¹b-n*/ nem írható át. Összevontan majd az (N-²CS-sz-¹J-N³-¹B-E/O) változat hangzósítható.
- A 7. jegy ismerős a felső felirat 5. jeleként: 'N' (¹r) vagy (¹r-¹k), melynek minden vonala $\downarrow$ (n) rajzolatú. Alakja alapján az (N-¹R-¹K-N³-N) ligatúra meg is felel. Esetleg gondolhatnánk az $\downarrow + \uparrow + \downarrow + \downarrow$ (N-¹J-N-N) összevonásra is.
- A 11. jel az -s- alakú (¹k³) ~ ¹K³ betű.

Akisev 12. karakterét a legtöbben két különálló jelként értelmezték (Amanjolov is), amit a fotó is igazol. Így azt két különálló jegyre kell bontani:

- A 12/1. karakter felső része a (¹j³), azaz a (¹j³-sz) ligatúra, a középről induló mellékjel „földig ér.” Szóba jöhet a rövid vonalú / (sz) és a λ (¹t³) mellékjele is. Összevonásként a (¹J³-SZ)-¹T³ lesz szövegértő.
- A 12/2 jel megegyezik a 10. (I^Ü³-SZ).
- A 13. karaktert az eddigiek alapján az (N-²CS-¹J-N) betűsora.
- A 14. jegy alakja a 2.-tól annyiban tér el, hogy a jobboldali szára most az N betű, így kiegészülve: $\downarrow + X + \downarrow$ (¹K³-²D-N) összevonása. Nem kizárt, hogy az enyhén hajló szárok ellenére is, csak a (²D) betű lenne?

- A 15. Akisev jel vitatható, hogy a $J^2(j/l)^3$ -sz) ligatúrához a $\dot{y} + \prime$ (^2k -sz) (a -k- felső mellékjele az sz-ben folytatódik), vagy az $\acute{ı} + \uparrow$ (i - ^2t) kapcsolódik-e? A $[^2(J/L)^3$ -SZ]-(I- ^2T) helytálló.
- A 16. jel az előzőtől különállóan az l (sz) betű.

Meg kell vizsgálni a zárójelbe tett eltérő jegyeket is a fotórészletek (Akhisev i. m. 70.) alapján:

(4) 5 6 7 8 9 10 (11) 12/1 -/2 13 14 (15)

- A (4.) karakter fotóján a (j^3) -sz), tükörképe néz velünk szembe. Mellékjele alól kiindul egy hosszú / (^1r) jel vagy a nikolsburgi felezett $\uparrow \int \sim$ (^2s) betű/jel. Nem zárható ki a $\uparrow$ ($^1b^3$) jel sem az alsó hosszított mellékjellel, mint a $[(^1b^3$ -sz)-sz] karakter. Felül a 4. jel $\uparrow + \zeta + \zeta$, azaz $(^1j$ -n-n) karaktere ül. Kérdéses az alsó ív léte, helyét árnyék fedi. Sajnos a még fellelhető más fotók is ennek a másolatai. Felmerülhet, hogy a jel nem is létezik? Feltűnő, hogy az utána lévő fotórészleteken a karakterek teljes nagyságban láthatók. Pontatlan lett volna a fotós, és a domború oldalon alul látható homorú jelet nem vette észre? Vagy a másolók tévednek? Természetesen ezt én nem dönthetem el. A fotók hitelesek, a szerzők jeleit olvasatuk is igazíthatta. De a (4.) jelre még a fotó sem egyértelmű, ezért rá két **a)**. ($^1J^3$ - $^2L^3$ -SZ- ^1J -N-N) és **b)**. ($^1B^3$ - $^2L^3$ -SZ- ^1J -N-N) összevont betűsora is adok.
- A (11.)-n nem a $\dot{y}$ ($^1k^3$) betű, hanem egy $\prime\zeta$ alak rajz látható, ami az $\zeta + \uparrow$ (N-SZ) összerovása, az -sz- rövid vonalú (vö. az SE 1. (Acsiktas) felirat 2. oldal 6. (sz-n) jegyével).
- A (15.) fotó karakterét nézzük meg először felállítva, az előlnézeti első jelrész az (sz- ^2l), az -sz- alatt az ^2l mellékjele látszik, vagy a rövid vonalas (sz- ^1r). A $J^2(J/L)^3$ után az / (sz) vagy egy hegyes (^2v) jel jobb oldala látható (balja a -j/l- fővonala?). Az [sz- ^2l -($^2j/2l$) ^{3} -sz/ ^2v] és az [sz- ^1r - $^2(j/l)^3$ -sz/ ^2v] összevonásokból az előre döntött **sz/sz- ^1r - $^2(j/l)^3$ -sz** $\sim$ [**sz- ^1R - $^2(J/L)^3$ -SZ**] változat a szövegértő. A belsejében látszik még egy halvány vonal. Valószínű a másolók ezt tarthatták a $^2(j/l)^3$ hátsó vonalának, így a hátrább álló vastag vonal lett a 16. (SZ) jel.

Az **alsó-1/felirat (a-1/f)** meghatározott **b-j** tartó betűsora:

(^1M - ^1J -SZ) ($^1K^3$ - ^2D -SZ) (N^3 - ^1J -N) ($^1B^3$ - $^2L^3$ - ^1J -N-N-E/O) (N- ^2CS -sz- ^1J -N ^{3} - ^1B -E/O) (N- ^1J -N)
 1 2 3 4 5 6
 (N- $^1R^3$ - $^1K^3$ -N ^{3} -N) (I- $\ddot{U}^3$ -SZ) (^1M - ^1J) (I- $\ddot{U}^3$ -SZ) $^1K^3$ ($^1J^3$ -SZ)- $^1T^3$ (I- $\ddot{U}^3$ -SZ) (N- ^2CS - ^1J -N)
 7 8 9 10 11 12/1 12/2 13
 ($^1K^3$ - ^2D -N) [$^2(J/L)^3$ -SZ]-(I- ^2T) SZ
 14 15 16

Az egy és kéthangú egy-szótagú gyökhangok hangzósítva:

Mi Jó SZi/D Ki ésSZ Jo iNeN iN/aJ Lé Bá/No/É öN/CS szi/JoN B/É/Na áJ iN/eN Ra/Ko/N Ne oSZ
 Ű Mu/Ja I/SZa Ki iT üSZ Jo SZo I/N/CSe áJ Ne iD Ki/N iSZ/oL Io/T oSZ

Mai nyelvünk szerint:

Mi jó szó szid, ki élsz jó, innen inalj öl, bánóé önts szívjön, béna állj innen, rokon ne ossz ő mulya inna, ki itt ülsz jó szó intsen, állj ne idd kint iszol, jót ossz!

Magyarázatul a Cz-F Szótárból:

- MI (1) Dolgot jelentő névmás. Ragozatlan állapotban név, majd ige előtt áll. Személyre vonatkozóan állhat a **ki** helyett is, akár esetünkben is.

- INAL (in-al) önh. 2) Sietve megy, szökik elillan.
- ROKON (régiesen: rakon) mn.
- MULYA (1) (mu-lya vagy muly-a) mn. Mindenre bámuló, buta, bamba. Rokon értelmű a **bénával**.

„**Mi jó szid**” ~ ki jó szóval szid. A „**ki élsz jó**” ~ az, aki jó és még él. A „**bánóé**” helyett megfelelne a báné is. A 7. Ra/Ko/N rokon ligatúra szövegbe illőbb, mint változatai a Ro/Ka/N vagy az uR/aK/É. Az „**inna**” az isz ige feltételes mód a. r. 1. sz. 3. (Magyar igeragozó) A szívjon helyett megfelelne a szőljon szó is.

Az **alsó-2** (zárójeles) **felirat** balról-jobbra (**b-j**) tartó betűsora, a változatokkal:

1 2 3 (4.) 5 6
 $(^1M-^1J-SZ) (^1K^3-^2D-SZ) (N^3-^1J-N) \cdot (^1J^3-^2L^3-SZ-^1J-N-N) \cdot (N-^2CS-sz-^1J-N^3-^1B-E/O) (N-^1J-N)$
 $\cdot (^1B^3-^2L^3-SZ-^1J-N-N) \cdot$
 $(N-^1R^3-^1K^3-N-N) (I/Ü^3-SZ) (^1M-^1J) (I/Ü^3-SZ) (N-SZ) (^1J^3-SZ)-^1T^3 (I/Ü^3-SZ) (^2CS-N^3-^1J-N)$
7 8 9 10 (11) 12/1 12/2 13
 $(^1K^3-^2D-N) [sz-^1R-^2(J/L)^3-SZ]$
14 (15)

Az egy és kéthangú egy-szótagú gyökhangok hangzósítva:

Mi Jo SZi/D Ki éSZ iN/aJ Ni • **áj/uSZ Lé uJ/Ni Ne** • öN/CS **szo/J No B/É/Na áJ iN/eN Ra/K/oN**
• **éL Bo/SZu uJ/oN No** •

Ne oSZ Ü Mu/Ja SZo/Iá **Ne/SZe iT SZi/J áSZ/I CSi/N/Já/N iD Ka/Ná/sz úR Le/SZö**

Mai nyelvünk szerinti

a). változat: Mi jó szid, ki élsz inalj ni ájulsz, lé ujjnyi ne önts, szólj no béna állj innen, rokon ne ossz ő mulya, szóljál nesze itt szívj ászí, csínján idd kanász, úr lesző!
(mármint a másvilágon!)

b). változat: Mi jó szid, ki élsz inalj, ni él bosszú újon no önts, szólj no béna állj innen, rokon ne ossz ő mulya, szóljál nesze itt szívj ászí, csínján idd kanász, úr lesző!

Láthatóan a (4.) karakter mindkét változata hasonló értelemmel illeszkedik a szövegbe, rábízom az olvasóra a választást.

Magyarázatul a Cz-F szótárból:

- NI Mutató indulatszócseka, mely által másokat figyelmeztetünk valami különös, meglepő dologra, hogy nézzék, lássák.
- NESZE (ne-sze), a kínáló ne szónak igeszerű alakja, mely a parancsoló módnak felel meg, s értelme: itt van, vedd el.
- ÚJON (új-on) ih. Ismét, megint; másképp újólág.

Az **a-2/f** most jobbról-balra (**j-b**) tartó betűsora, a változatokkal:

Érthetőbb lesz a karakterek átírása, ha azt az előző [...] -be tett betűsorán keresztül mutatom be.

Hátulról kezdve a 12/2., 10. és 8. [I/Ü-SZ] karakterek a kéthangú I/Ü önhangzó lesz. Egyszerűen átírható a 14. [$^1K^3-^2D-N$] < értelmezve ($E/O-^2D-^1K$), valamint a (11.) [N-SZ], amely a (**SZ-E/O**) betűsora lesz. Szólni kell az 1. jelről, ugyan fotó nincs róla, de rajz alapján megegyezhet a 9.-el.

A többivel foglalkozni kell, mert többértelműek:

- A (15.) [$sz-^1R-(^2J^2L)^3-SZ$] < sorolva / + \ + J + / ($^1r-r^{2j/2}l-sz-^1r$) ~ ($^1R-r-^2J^2L-SZ-^1R$).
- A 13. [$^2CS-N^3-^1J-N$] < a szövegértő: ($N^3-^1J-N^3-^2CS$).
- A 12/1. [$(^1J^3-SZ)-^1T^3$] < ($^1J-^1T$) betűsört adja meg, a -j- mellékjele feljebb van.
- A 7. [$N-^1R^3-^1K^3-N-N$] betűsor < átfordítva: ($N^3-^1R^3-E/O-^1K^3-N^3$).
- A 6. [$N-^1J-N$]-re < megfelel az ($N^3-^1J^3-N^3$).
- Az 5. [$N-^2CS-sz-^1J-N^3-^1B-E/O$] betűsor átírását < felülről-lefelé a hátra döntött résszel kell kezdeni: $\backslash n^3-^1j^3-e/o-^1b^3 \backslash r$, alatt az (n^3-cs) áll. Értő betűsora: ($E/O-^1J^3-E/O-^1B^3-r-N^3-^2CS$).
- A (4.) karakter két értő változata:
a). [$^1J^3-^2L^3-SZ-^1J-N-N$] karakter < nézve az ($E/O-^1J^3-N^3-^2L-^1J-^1R$) és a
b). [$^1B^3-^2L^3-SZ-^1J-N-N$] ugyanígy < nézve az ($E/O-^1J^3-N^3-^2L-^1B-^1R$) betűsor lesz.
- A 3. [N^3-^1J-N] < átírva ($E/O-^1J^3-E/O$) vagy ($N^3-^1J^3-N^3$)
- A 2. [$^1K^3-^2D-SZ$] pedig < ($^1K-SZ-^2D$).

Az **a-2/f (j-b)** meghatározott betűsora, figyelembe véve a (4.) és 3. karakter változatot is:

(15.) 14 13 12/2 12/1 (11.) 10 9 8
 (¹R-^r-²J/²L-SZ-¹R) (E/O-²D-¹K) (N³⁻¹J³-N³⁻²CS) I/Ü (J-¹T) (SZ-E/O) I/Ü (¹R-¹J³⁻¹M) I/Ü
 7 6 5 (4.) 3
 (N³⁻¹R³-E/O-¹K³-N³) (N³⁻¹J-N³) (E/O-¹J³-E/O-¹B³-^r-N³⁻²CS) (E/O-¹J³-N³⁻²L-¹J-¹R) (E/O-¹J³-E/O)
 (E/O-¹J³-N³⁻²L-¹B-¹R) (N³⁻¹J³-N³)
 2 1
 (¹K-SZ-²D) (¹R-¹J³⁻¹M)

Az egy és kéthangú egy-szótagú gyökhangok hangzósítása:

uR ör/üJ éSZ uR/O/D Ki/Ná/Ja öN/CS Ü/J iT SZi/O Iá/R/J Ma Io/N R/O/Ko/N Ne áJ eN/É
 J/O/B/ér iN/CS e E/J Ni öL áJ uR É/J/É Ki SZe/D Ri/Ja Má
 E/J Ni öL Bá/R Ne áJ/Ná

Mai nyelvünk szerinti

a). változat: **Úr örülj élsz, urad kínálja önts, ülj itt szívó járj ma jón, rokon ne állj enné jobbért, intsen ej ni öl, állj úr éljél, ki szed ríja mát!**

b). változat: **Úr örülj élsz, urad kínálja önts, ülj itt szívó járj ma jón, rokon ne állj ennél jobbért, intsen ej ni öl, bár ne állná, ki szed ríja mát!**

Most is két hasonló értelmű szövegváltozatot kaptunk, választásra.

Magyarázatul a Cz-F szótárból:

- EJ (1) visszatetszést, rosszallást fejez ki.
- RÍ önh. ragozva **ríja** jelen idő tárgyas rag. 1. sz. 3.

Az archaikus Urod, lásd a HB i. m. urad (Cz-F) is rá hivatkozik. A SZ/Io ~ szívó, a Iá/R/J ~ járj, az iN/Já ~ inná igealakokat lásd előbb. A „szed” jelen idő, t. r. 3. sz. A „**ríja mát**”, azaz azt a napot amikor szed belőle inni!

*

Most hogy a tálka két sorának (irányok szerinti) elfogadásra ajánlott megfejtésén végigértünk, tekintsük át azok funkcionálisan tömör, írásos életképeit a változatokkal együtt:

A f-f/b-j:

a). változat: Ki ülsz szóljál önts, szívja (csak) kákára (a) kint, innen ki élne álljon (el)!

b). változat: Szoksz jót intsen ész, állj ki szóra rí kié, no neki ossz, ellne álljon!

A f-f/j-b:

a). változat: El jó innen kín rosszé, kinek jó önts, igya (csak) ki!

b). változat: Inná enné rá ukkon, iszol kint úr, rá ok ily csíny, ő szökő!

Az a-2/f-b-j:

a). változat: Mi jó szid, ki élsz inalj ni **ájulsz, lé ujjnyi ne** önts, szólj no béna állj innen, rokon ne ossz ő mulya, szóljál **nesze** itt szívj **ászi**, csínján idd **kanász, úr lesző!**

b). változat: Mi jó szid, ki élsz inalj, ni **él bosszú újon no** önts, szólj no béna állj innen, rokon ne ossz ő mulya, szóljál **nesze** itt szívj **ászi**, csínján idd **kanász, úr lesző!**

Az a-2/f-j-b:

a). változat: **Úr örülj élsz, urad kínálja önts, ülj itt szívó járj ma jón, rokon ne állj enné jobbért, intsen ej ni öl, állj úr éljél, ki szed ríja mát!**

b). változat: **Úr örülj élsz, urad kínálja önts, ülj itt szívó járj ma jón, rokon ne állj enné jobbért, intsen ej ni öl, bár ne állná, ki szed ríja mát!**

Nem gondolom, hogy külön-külön magyarázni kellene ezt a 2500–2600 évvel korábbi archaikus feliratot, mely inkább tanító,- nevelő,- de könyörtelenül büntető karképet is állít elénk. Csak ámulhatunk mennyire érhető és megérthető még ma is! Rábízom az olvasóra befolyásmentesen, magyarságtudata alapján értékelje ezt az egyedi magyar nyelvű szkíta–szaka rovásfeliratot.

A továbbiak során nincs is más hátra, mint néhány következtetést, megállapítást levonjunk és kérdésre választ próbáljunk keresni.

Ha átírásom helytálló, akkor itt van mindjárt a nem sokak által ismert és el is fogadott egyik legkorábbi (ékírásban As, Ász) az ókori görögben aszoi, aszianoi, a latinban asii, napjainkban inkább jász néven emlegetett néprészünk (Kr. e. 6–5. századi) rovásíratos említése... Egykor a szkíta népek körébe, a szakák csoportjába tartoztak... Az ászai nép kisebb szövetségének a neve kínai átírásban alan... Írott történelmük hajnalán (Kr. e. 6–2. század) Közép-Ázsia lakói voltak. Három törzsüket ismerjük: ászik, aorszok és rioxolánok. Az aorszok neve a perzsa királyi sziklafeliratokon *Sakâ tigrasuadâ*, azaz hegyes fővegű szakák.« Röviden a (hu.wikipedia.org/wiki/Ászik)-ból. Csak megemlítem, hogy e népnév előjön a D 14. Majak-11 felirat⁹ (Delibeli, 2022, 17. o) és a kubáni Magyar város táblafeliratán is. (lásd a Fókuszban.) Vajon a hajdani vezérek ajkáról elhangzott (sabartoi asphaloi) „ász-fajú” kifejezés utalhatott az Ász-fajú szabírokra? (Turán, 2001, 2. sz. 112.)

- Vajon miért olvashatók mindkét irányból e példa nélküli *szaka–magyar* rovásfeliratok? Sebestyén Gyula szerint mindenképp a rovómesterség rendkívül egyszerű technikájával kell tisztába jönnünk.¹² Kivonatossan: »a rovó a gömbölyű vagy szögletesre faragott fát a bal kezében tartja, jobbjával pedig a kést kezeli, a kezdet a jobb végről indul, a folytatás balra irányul. Végig érve a rovásbotot átfordítja az új oldalra, ezáltal ismét jobbról kezdve balra róhat. Ezért mondható, hogy a *rovás iránya jobbról balra menő*... Az ókorban kezdődő (Kr. e. IX–VIII. századi sík kő- és ólomfeliratok busztrophedon monumentális betűírása *szerinte* nem más, *mint a közvetített úton ránk maradt rovásírás*. Ennek eredetét... a székely számrovásban és a kelet-szibériai naptárrovásban találta meg. „Ez a jelenség meg van a legrégebbi dél-szemita, ó-fríg, pelazg, etruszk, görög, ó-ital emlékeken.”⁽²⁾ Ennek követése a korai betűrovás/betűírás alakalmával is kigyózó vonalat eredményezett, vagyis a balról-jobbra visszaforduló részen a betűk fejtetőre állítva látszottak. Majd egy idő (több száz év is eltelhetett) után rájöttek, hogy a betű és sor forgatása felesleges, ha a betűk állása vagy mindig a jobbról-balra, vagy balról-jobbra irányú sorvezetéshez igazodik.« (Lásd a négyoldalú jobbról induló Acsiktas (Talas-völgyi) botpálcát. Nos, amit Sebestyén ír az inkább betűírás technikai irányának kialakulására vonatkozik. Ezzel nem magyarázható az Isszik felirat kétirányú: „*kettő az egyben*” olvashatósága!

Az írást (a rovást is) az emberiség a beszélt nyelve maradandó rögzítésére hozta létre. Az írásjelek a nyelv valamilyen megválasztott (kijelölt) részének grafikai, képi megjelenítése, akár kép-, fogalom-, ék-, szótag, vagy betűírás formájában.

- Arról már szóltam, hogy ebben az egyik legkorábbi epigrafikus *ómagyar* rovásfeliratunkban, már megvannak mindazon írásbeli szabályok, rovásjelek, melyek a 15. századik fennálltak. Az első ránézésre szótagoló írásnak látszó felirat valójában *rovás módon hangjelölő írás*, amelyben a magyar nyelv egy-szótagú egy- (önhangzó) és kéthangú- (mássalhangzó) grafémái (szótagjelei) vannak megadva. Rovásunk *egyedülálló újítása* az, hogy az utóbbiaknál megkülönböztet veláris és palatális „ki nem írt” önhangzóval és mássalhangzóval kezdődő szótagértékű gyököt. Az egytagú gyökfolyamok hangzósítása pedig a hangrendi illeszkedés nyelvi szabályai szerint történik. A valamikori ősnyelvünk egy-szótagú gyökeit átvevő sumir „jelgyök” ékjeles írása talán meg is felelne magyar hangtani gyöknek, de írásunk *egyedisége* éppen az, hogy a magánhangzó harmónia révén elkerülte a szükségszerűen nagyszámú szótagjelek szükségét, szemben a sumir, a korabeli minoszi lineáris A, a kharosthi, a brámi, stb. írással. Mindez csak olyan ragozó nyelv esetén volt lehetséges, ahol kapcsolat van a gyök hangszerkezete és alapjelentése között. (Lásd Fogarasi D. János: METAPHYSICÁJA) Az ótörökben még mindig vegyesen vannak a „mássalhangzó harmóniára” épülő- és a szótagértékű jelek.)

12. Sebestyén Gyula: *Rovás és rovásírás*. Hasonmás kiadás. Budapest, 1999. (Kivonatossan)

De valójában mit is csináltak másként eleink, amivel ezt a *rendkívül egyedi, évezredek kiálló írásmutatványt megalkották!* Úgy gondolom semmi különösét nem, csak cselekvő részesei és alakítói voltak az egy és kéthangú egy-szótagú *ómagyar* gyökhangok, évezredek keresztül alakuló folyamának és *beszélték is ezt a nyelvet!* A nyelvfejlődés, a törzsfejlődés során pedig a rokon népek felé átadók is voltak (a mai napig is időtálló) egy-szótagú CVC egyszerű alkotó- és az összetett nyelvi gyököknek, a gyökhálózatoknak.

Kitérőül: „A Cz-F szótár szerint a gyök a következő alaptípusokat és [számszerű] eloszlást mutatja a magyar nyelvben: önhangok (V: 19), magánhangzóval kezdődő (VC: 335) gyök és mássalhangzóval kezdődő (CV: 146) gyök.”¹³(Marác, i. m. 104) Bennünket a rovásjelek (írásjelek) szempontjából ezek az egy és kéthangú gyökhangok érdekelnek, mert ezek között kell keresnünk a beszéd rögzítésére „kijelölteket.”

- A kora kezdeti balról induló íráskezdes a szteppi íráseszközök és körülmények (fa, csont, rovókés) hatására jobbról állandósult. Nincs is értelme az Isszik-i *ómagyar* rovásfelirat elsőbbségi irányát keresni, mert azok korszakonként, népekként is változtak. Viszont feliratunk karakterei egy időben mindkettőt lehetővé teszi azáltal, hogy *a magánhangzóval vagy a mássalhangzóval kezdődő akár magas vagy mély hangrendű iránybetű (gyökhang) a szemben álló tükrözöttben fordított lesz!* Ezért nem is gondolnám, hogy írásunknak valaha is lehetett bustrophedon sorelőzménye, mert a visszafordított jelek is tudatosak, értelmezhetők!

Kigyűjtöttem a két elfogadott feliratsorban található *ómagyar* rovásjeleket sorvezetésük szerint, az alapállású kezdők balról-jobbra, szemben a tükrözöttek:

$$\begin{aligned}
 & (^1b) \models (^1b^3) \cdot (^2cs^*) \Upsilon (^2cs^*) \cdot (^2d) \chi (^2d) \cdot (e/o) \succ (n) \cdot (i/\ddot{u})^3 \Upsilon (i/\ddot{u}) \cdot (^1j^3) \uparrow (^1j) \cdot \\
 & (^1j) \uparrow (^1j^3) \cdot (^1k) \downarrow (^1k^3) \cdot (^1k^3) \downarrow (^1k) \cdot (^2k) \downarrow \downarrow (^2k^3) \cdot (^2l \{-\}) (^2l^3) \cdot (^2l^*) \Upsilon (^2l^*) \cdot \\
 & (^1j/l) \downarrow \downarrow (^1j/l)^3 \cdot (^2j/l)^3 \downarrow \downarrow (^2j/l) \cdot (^2j/l) \downarrow \downarrow (^2j/l)^3 \cdot (^1m) \uparrow (^1m) \cdot (n) \zeta (e/o, n^3) \cdot \\
 & \cdot (^1r) \downarrow \downarrow (^1r^3) \cdot (sz) \prime / (^1r) \cdot (sz) \downarrow \downarrow (sz) \cdot (^1t^3) \lambda (^1t) \cdot
 \end{aligned}$$

Háromféle karakter is elkülöníthető: az önmagával szimmetrikus (Υ , Υ , χ , $\uparrow$, $\downarrow$, $\downarrow$), ezek hangértéke (fonémájuk) *iránytól függetlenül azonos. Megegyező hangértékű az egyedi alakú szóló-, a ligatúrában lévő tükrözött közbenső/k és végjel: $\uparrow (^1j) = -^1j^3$, $-^1j^3$* , valamint az *sz-el összevont tükrözött „száras” szóló és ligatúrakezdő.*

Látható a mássalhangzók torlódó tömörítése (ligatúra képzés), és az **r**-irányú hangkapcsolat értelmezése is! Kimondható, hogy e szkíta–szaka *ómagyar* feliratban már megvannak mindazok az évezredek során kialakult (ad. 9. alatti) írásszabályok, melyekkel a jóval későbbi közép-ázsiai, kaukázusi, kelet-európai és Kárpát-medencei rovásleletek is olvashatók voltak!

Természetesen mindezeket csak egy, a magyar nyelv *gyökrendszerén alapuló, ragasztó nyelv alakíthatta ki.* Ezért is nem lehet helytálló rovás jeleink/betűink ősi eredetét a kínai piktográfiából, a közel-keleti arámi,- föníciai, a pártus, kazár, glagolita, és a jóval későbbi ótörök grafémákból szemezgetve levezetni, mert *ezek nyelvünk belső fejlődése révén* jöhettek létre, még ha a történelmi együttélések során *befogadó* és maradandó *idegen* hatások is érték.

- Ígértem, hogy visszatérek a két veláris vonzatú, kurzív alakú $\downarrow (^1k)$ és a vonalas szerkezetű $\downarrow (^1k)$ rovásjelekre, melyek két külön sorban láthatók. Vajon mi lehet az oka e látszólag alakilag és hangtanilag is azonos két rovásjel egyidejű? jelenlétének. Visszanézve írásaimat, a $\downarrow$ alakú jelek jobbára a kaukázusi Tokmak-Kaj, a már említett doni Kermen Tolga, Majak feliratok ligatúráiban és a ladánybenei edényfeliraton fordultak elő. A $\downarrow (^1k)$ alakúak döntően a közép-ázsiai Felső-Jenyiszej, Minuszinszk, délebbre Kiva, Tozbulak, a kaukázusi Humara és a későbbi, kubáni-, a Don melletti (Majaki, Majak) és Kárpát-medencei feliratokon láthatók. Mindez azt sugallja mintha a kurzív alak a közép-ázsiai szaka–jász régióban lett volna bevezetve, s innen került nyugatra, a Don menti Majackoe gorogyiscse nagyszámú rovásfelirataiba, míg a másik egy déli kópírásból (ékírásból) kialakult északra került vonalas utód lenne.? A felirat korában mindkettőt, ha nem is egy időben, de használhatták.

Az alsó felirat kurzív k-ja eléggé idegenül hat, de valójában a jobbra döntött -n- betűk szinte „kurzíválják” az egész feliratot. A karaktereket akár folyamatos (kurzív) írásként össze is tolhatnánk! Arra gondolok, hogy a feliratban ama *ómagyar* korban egymás mellett élő nagy múltú és kultúrájú dravida nép kurzív írásából átvett betűjéről, vagy azok nyelvileg is beépült részének életben tartott és tovább vitt kurzív „k-járól” lehet szó! (Láss a dravidákkal, az ó-irániakkal kapcsolatos írásokat.) Ha mindez így elfogadható, akkor az alsó feliratot korábban kell tartanunk a felsőnél.

Bemutathatnám a feliratok önhangzó és ki nem írt magánhangzóval harmonizáló kéthangú szótagjait, de feleslegesnek tartom kigyűjteni őket, mert azok a hangzósításkor lekövethetők.

Feltűnő, hogy *hiányoznak az a, o, u, i archaikus hangzójelek!* (Nem hinném, hogy ezért az Isszik-i *ómagyar* felirat előzményét egy elő- vagy közép-ázsiai szemita mássalhangzós írásban kellene keresni.) Arra gondolok, hogy ezek az ősi mély hangrendű szótagok alkothatták a beszélt nyelv döntő részét, így jelölésükre egy ideig nem is lehetett szükség. (Igazolásul lásd, a tárgyalt feliratok 254 szótagjeléből 162 mély-, de a 86 db magas hangrendűből is 40 veláris szóvégzáró, vagyis a felirtok 80% mély hangrendű szó.) Amúgy a beszédben ezek a hangok egymással cserélődtek o=a, u=o is, mégsem okoztak meg nem értést. A HB-ből: „*kinec odut hotolm ovdonia es ketnie hug ovga mend w bunet.*” (Kinek adott hatalom oldania és kötnie, hogy oldja mind ő bűnét) (Gyárfás, i. m. 106.) Sőt tovább gondolva talán általános lehetett diftongusok használta is...

Kérdés, hol és mikor, milyen történelmi,- kulturális,- földrajzi térben és közegben alakult ki beszédünk gyökjel folyama és az azon alapuló rovásmódú *ómagyar* írás?...

Ajánlom írásom dr. Gyárfás Ágnes emlékének, aki az aktuális kérdést így tette fel: „Ki volt ez a nép, amely a HB-ben szereplő és a mai magyar nyelvben is fellelhető gyökökkel fejezte ki áhítatos gondolatait, erről a mai tudomány nem ad számot... Kitűnik, hogy ennek a régi népnek nem volt vallása, csak világképe és lélekképe... Labat szótárából kitűnik, hogy ez a régi nyelv volt az alapja az összes folyamközi nyelvnek... és ennek a régi nyelvnek ez a legfőbb érdeme, hogy tisztán megőrizte egy olyan nyelv gyökállományát, amely magán és mássalhangzóban megfelel a magyar nyelvnek, mind történeti mind mai szóállományának.” (Gyárfás, i. m. 168–169.)

Kaposvár (2020) 2024. 10. 06.

Delibeli József
okl. építőmérnök

Jelen írásom a 2020. évi (<https://www.leventevezer.extra.hu/Isszik.pdf>) közzétettnek javított változata, figyelembe véve az azóta feltárt újabb ismereteket.

A rováskarakterek jelölésénél felhasználtam dr. Hosszú Gábor székely–magyar, Kárpát-medencei, és kazár rováskarakter készletét. Letöltve a Rovásírás Honlap webhelyről 2009. okt.

Az idézett mű lábjegyzetét (...) -be adom meg.

Írásom nem tudományos igényű, népszerűsítő ismertetésre szánom, az előforduló nyelvi hibákért, elírásokért, pontatlanságért elnézést kérek.